

IN POLITIEK DEN HAAG IS HET SCHOOLGEBOUW EEN BLINDE VLEK. TOEN RONDON DE EEUWWISSELING DE KLASSENVERKLEINING IN DE ONDERWBOUW WERD INGEVOERD HIELD MEN ER IN DEN HAAG GEEN REKENING MEE DAT ER OOK KLASLOKALEN BIJGEBOUWD MOETEN WORDEN. OOK BIJ DISCUSSIES ALS ONTBIJTEN OP SCHOOL, DE VERLENGDE SCHOOLDAG OF PASSEND ONDERWIJS WORDEN DE GEVOLGEN VOOR HET SCHOOLGEBOUW NAUWELIJKS DOORDACHT, TERWIJL EEN PASSEND SCHOOLGEBOUW EEN GROTE SUCCESFACTOR IS BIJ HET SLAGEN VAN ONDERWIJSVERANDERINGEN.

AFTANDSE SCHOOLGEBOUWEN POPULAIR MAKEN

EDITH STEIN-SCHOOL IN MFA KLOOSTER ZIJTAART. EEN KLOOSTERGEBOUW OMGEBOUWD TOT EEN MULTIFUNCTIONELE ACCOMMODATIE MET DORPSHUIS, BASISCHOOL, SPORTZAAL, PEUTERSPEELZAAL, SERVICEPUNT EN ENKELE WONINGEN. DE BASISCHOOL IS EEN PROVINCIAAL VOORBEELDPROJECT VOOR FRISSE SCHOLEN EN WON IN 2012 DE PRIJS 'FRISTE SCHOOL' VAN NEDERLAND. MFA KLOOSTER ZIJTAART, GENOMINEERD VOOR DE SCHOLENBOWPRIJS 2013, IS EEN ONTWERP VAN LEENDERS ARCHITECTEN B.V. IN VEGHEL. FOTOGRAFIE: 311PHOTOGRAPHY.

De druk op Nederlandse schoolgebouwen is groot. De budgetten zijn laag bij een hoge bezettingsgraad. Vergeleken met kantoorgebouwen is de vierkante meterprijs voor scholen minstens 20 procent lager terwijl het gebruik bijna vier keer zo intensief is¹⁾. Onder deze omstandigheden is het niet vreemd dat schoolgebouwen slecht presteren en ongezond zijn.

SAMENHANGENDE VISIE ONTBREKT

Met de stimulans van het actieprogramma Frisse Scholen (2005) wordt de laatste jaren een grote inhaalslag gemaakt bij het verbeteren van het binnenklimaat van scholen. Dit is noodzakelijk, want de omstandigheden waren de laatste dertig jaar aanzienlijk verslechterd, maar het gevaar is wel dat het teveel bij een technische exercitie blijft. Grote installaties worden de school ingedragen, roosters toegevoegd, behandelkasten op het dak geplaatst maar een samenhangende visie over de waarde van het schoolgebouw voor het gewenste onderwijs ontbreekt in veel gevallen. Het ad-hoc beleid voor verbouwingen is een terugkerend euvel bij scholen. Telkens wordt een probleem aangepakt zonder de samenhang met het gebouw en met andere veranderingen te zien.

In de eerste jaren van het schoolgebouw richt deze beperkte aanpak nog niet veel schade aan. Kleine aanpassing zullen nog geen grote invloed hebben op de kwaliteit van het schoolgebouw. Maar met telkens kleine aanpassingen, vanwege nieuwe functies, vanwege gewijzigd onderwijs, nieuwe technieken of veranderende inzichten, verliest het gebouw langzaam zijn zeggingskracht. Als de waardering voor een school afneemt, raakt zij in een vicieuze cirkel. De vele aanpassingen verminderen de waardering voor de school, ouders gaan de school mijden (zeker als er een nieuwe school in de buurt gebouwd wordt). Het geloof van het schoolteam in hun eigen gebouw neemt af en tot slot raakt iedereen ervan overtuigd dat alleen een nieuw schoolgebouw nog redding kan bieden.

Maar een nieuwe schoolgebouw behoort lang niet altijd tot de mogelijkheden, zoveel nieuwe scholen worden er niet gebouwd. Maar nieuwbouw is gelukkig is niet de enige oplossing voor het doorbreken van de vicieuze cirkel. Een passende transformatie kan eenzelfde resultaat opleveren, alleen zijn weinig schooldirecties en –besturen hiervan op de hoogte. Zij kennen onvoldoende geslaagde voorbeelden, en zien teveel beperkingen, om de mogelijkheden van

een bestaand gebouw te onderkennen. Liever wacht men tot de school aan de beurt is voor nieuwbouw, ook al duurt dit nog twintig jaar.

ENTHOUSIASMERENDE VOORBEELDEN

Mede door de intensieve begeleiding van het Stimuleringsfonds Architectuur (Sfa, nu het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie) is er de laatste jaren veel onderzoek gedaan naar de mogelijkheden oude scholen te transformeren tot populaire schoolgebouwen. Het onderzoeksbureau Mevrouw Meijer heeft de door velen verguisde na-oorlogse scholenbouw intensief onderzocht (Nieuw leven voor naoorlogse scholen, 2012). Het bureau komt tot de conclusie dat deze scholen met hun open draagstructuur en vele lichtopeningen nog zeer geschikt zijn voor het huidige onderwijs en met de juiste ingrepen weer zeer populair kunnen worden. In een ander onderzoek van het Sfa, De Grote Schoolverbouwing²⁾ worden de succesfactoren achter enkele succesvolle transformaties beschreven.

VOORBEELDEN NIET BIJ OPDRACHTGEVERS

Volgende enthousiasmerende voorbeelden dus, alleen ze komen onvoldoende onder ogen bij de besluitvormers. Het blijven interessante onderzoeken die niet verder komen dan een (te) kleine groep belangstellenden. De onderzoeken richten zich teveel op de ontwerp- en advieswereld en weten onvoldoende de kloof te slechten tussen de ontwerpwereld en de beslissers in de onderwijswereld. Verschillen in culturen en aandachtsvelden tussen deze twee werelden bemoeilijken de uitwisseling, maar het is absoluut noodzakelijk. Zonder dat de beslissers geënthousiasmeerd worden door de goede voorbeelden is elke inzet zinloos.

Gelukkig zijn er de laatste tijd meerdere initiatieven om de onderzoeksresultaten bij de beslissers over het voetlicht te krijgen. In 2010 lanceerde een groep jonge onderzoekers van het Atelier Rijksbouwmeester een uitgebreid onderzoek naar de ervaringen van de gebruikers van bestaande schoolgebouwen. Op basis van de, ontluisterende, uitkomsten is de Scholenbouwwaaiër ontwikkeld om mensen in de onderwijswereld te helpen om alle aspecten van het bouwen van een school te overdenken. De lezer van deze waaiër wordt op bondige wijze langs alle thema's van het bouwen geloodst, zowel bij nieuwbouw als ook bij de verbouwing van bestaande gebouwen. Ook de Scholenbouwprijs wil de waarde van goede schoolgebouwen onder de aandacht brengen bij onderwijsbestuurders. Tussen de acht nominaties in 2013 zijn er naast zes nieuwe scholen ook twee indrukwekkende verbouwingen

genomineerd. Het is een goed teken dat verbouwingen en nieuwe scholen met elkaar wedijveren. Het geeft het signaal dat een overdachte verbouwing tot gelijkwaardige resultaten leidt als nieuwbouw.

Waar de Scholenbouwwaaiër en Scholenbouwprijs slechts gedeeltelijk gericht is op het transformeren van oude schoolgebouwen, legt de binnenkort te verschijnen Scholenbouwatlas (in samenwerking met Dolf Broekhuizen) zich volledig op de verbouwing van het oude schoolgebouw. De Scholenbouwatlas is een breed opgezet project dat naast veel leerzame voorbeelden alle vraagstukken over schooltransformaties behandelt, van de stedenbouwkundige inpassing tot de overheidsfinanciering van onderwijshuisvesting. Het boek wordt aangevuld met een website, www.scholenbouwatlas.nl, waar de geanalyseerde voorbeeldprojecten gerubriceerd worden.

BELGIË

In veel landen bestaat al zo'n website met inspirerende voorbeelden. Op de Belgische site www.scholenbouwen.be is een instructieve verzameling schoolgebouwen te vinden. Deze site uit 2006 is een initiatief van de Vlaamse Bouwmeester en is bedoeld de achterstanden in de kwaliteit van Vlaamse schoolgebouwen in te lopen. Peter Swinnen, de huidige Bouwmeester van Vlaanderen, is er in geslaagd om vanuit de architectonische discipline een aanpak te formuleren waarin de kwaliteit van het ontwerp centraal staat. Het bureau Vlaamse Bouwmeester beseft dat de basis van de kwaliteit niet bij de ontwerpers ligt maar bij goed opdrachtgeverschap. Het is niet voor niets dat hun eerste gebod van de tien geboden voor goed opdrachtgeverschap luidt: 'Voorzie sterk leiderschap als bouwheer'³⁾.

EEN BRUG TUSSEN ONTWERPERS EN BESTUURDERS

Met de initiatieven van de Vlaamse Bouwmeester, tezamen met het Agentschap voor Infrastructuur in het onderwijs (AGION), lukt het in Vlaanderen beter dan in Nederland een brug te slaan tussen ontwerpers en onderwijsbeslissers, om zo een integrale aanpak te realiseren waarin ontwerp, onderhoud, gezondheid en energiebehoud in samenhang aangepakt worden. Natuurlijk, de achterstanden in de Vlaamse scholenbouw waren groter dan in Nederland, en daarmee de urgentie, maar het ontslaat de betrokkenen in Nederland niet er lessen uit te trekken. Er zijn voldoende initiatieven, maar ontwerpers en beslissers in het onderwijs moeten elkaar nog weten te vinden om het maximale uit oude schoolgebouwen te halen.

FRIDO VAN NIEUWAMERONGEN

is eigenaar/architect van ARCONIKO Architecten in Rotterdam. Zijn bureau is actief in de transformatie van bestaande scholen.

“VERGELEKEN MET KANTOOR-
GEBOUWEN IS DE VIERKANTE
METERPRIJS
VOOR SCHOLEN
MINSTENS
20 PROCENT
LAGER TERWIJL
HET GEBRUIK
BIJNA VIER KEER
ZO INTENSIEF
IS.”

NOTEN

¹⁾ Het gemiddelde oppervlakte in de kantoren bedroeg in 2012 18,5 m² per werknemer. Het oppervlakte per leerling is volgens de huidige vergoedingsnormen circa 4,5 m² per leerling.

²⁾ F. van Nieuwamerongen, R. Abraham – De Grote Schoolverbouwing, Lay-out 19, 2012.